

стей школьніков, безусловно, более результативное, чем то, которое ориентировано на так называемого «среднего» ученика.

ЛИТЕРАТУРА

1. Савко, И. Э. Русский язык. Морфология, орфография: разноуровневые задания для подготовки к тестированию и олимпиадам / И. Э. Савко. – Минск : ТетраСистемс, 2012. – 288 с.
2. Савко, И. Э. Русский язык. Синтаксис, пунктуация: разноуровневые задания для подготовки к тестированию и олимпиадам / И. Э. Савко. – Минск : ТетраСистемс, 2012. – 320 с.
3. Савко, И. Э. Русский язык: разноуровневые тематические тесты и комплексные работы на основе текста: 5–11 классы / И. Э. Савко. – Минск : Попурри, 2016. – 256 с.
4. Савко, И. Э. Русский язык. Фонетика, орфоэпия, морфемика, словообразование, лексикология, фразеология, орфография: разноуровневые задания для подготовки к тестированию и олимпиадам / И. Э. Савко. – Минск : ТетраСистемс, 2014. – 176 с.

Сайко У. П., Сайко І. Э. (Минск, Беларусь)

ПРОБЛЕМА ЎЛІКУ ГРАМАТЫЧНЫХ ПАМЫЛАК У ТВОРЧЫХ ПРАЦАХ ВУЧНЯЎ V–IX КЛАСАЎ

Пры няправільным утварэнні слоў, граматычных форм слоў, няправільнай пабудове словазлучэнняў і сказаў адбываецца парушэнне словаўтваральных, марфалагічных, сінтаксічных норм і ўзнікаюць граматычныя памылкі. Пасля вывучэння адпаведных лінгвістычных тэм такія памылкі неабходна ўлічваць пры правярцы творчых прац вучняў. Але ў нормах ацэнкі вынікаў вучэбнай дзейнасці па беларускай мове, зацверджаных Міністэрствам адукацыі Рэспублікі Беларусь, даецца толькі пералік тыповых граматычных памылак і адсутнічае ўказанне на тое, што пры выстаўленні адзнакі не ўлічваецца памылкі, абумоўленыя парушэннем гэтых норм, якія яшчэ не вывучаліся. Зыходзячы з гэтага, можна палічыць, што настаўнік пры ацэнцы сачыненняў, перакладаў і перакладаў у любым класе павінен ўлічваць усе граматычныя памылкі.

Аднак, як вядома, азнаямленне школьнікаў з марфалагічнымі і сінтаксічнымі нормамі адбываецца пэўна і ў сувязі з вывучэннем адпаведных моўных адзнакаў. Таму разгледзім, якія граматычныя памылкі мэтазгодна ўлічваць пры ацэньванні творчых прац вучняў 5–9-х класаў.

Першая група граматычных памылак абумоўлена парушэннем словаўтваральных норм, якія рэгулююць выбар марфем, іх размяшчэнне і спалучэнне ў слове. Да пятага класа большасць словаўтваральных норм засвойваецца вучнямі на інтуітыўным узроўні, таму граматычныя памылкі, якія праяўляюцца ў парушэнні мадэлі словаўтварэння ці размяшчэння, спалучальнасці значыма частак слова (напрыклад: Беларусы адусёды лічыліся свабодалюбным (неабходна: свабодалюбівым народам), трэба ўлічваць ва ўсіх творчых працах у 5–9-х класах. Пры вывучэнні марфемікі і словаўтварэння ў 6-м класе, спосабаў утварэння самастойных часцін мовы ў 6–7-х класах мэтазгодна праводзіць работу, накіраваную на ўсведамленне вучнямі сутнасці такіх граматычных памылак, іх знаходжанне і выпраўленне.

Наступная група граматычных памылак выкліканая парушэннямі марфалагічных норм.

Пэўныя веды пра ўтварэнне форм розных часцін мовы вучні атрымліваюць яшчэ ў пачатковых класах, у выніку чаго яны павінны ўмець правільна:

- скланяць назоўнікі ў адзіночным і множным ліку;
- змяняць прыметнікі па родах, ліках, склонах;
- скланяць асабовыя займеннікі;
- змяняць дзеясловы ў цяперашнім і будучым часе па асобах і ліках, у прошлым часе – па родах [1, с. 12].

Гэта і трэба ўлічваць пры ацэньванні пісьмовых работ у пятых класах, астатнія ж памылкі, абумоўленыя парушэннямі марфалагічных норм, мэтазгодна толькі выпраўляць.

У шостым класе пачынаецца сістэматычнае вывучэнне часцін мовы, школьнікі паглыбляюць веды пра марфалагічныя нормы, таму да граматычных памылак, якія трэба ўлічваць пры праверцы творчых прац, далучаюцца наступныя:

- Пасля вывучэння назоўніка:
    - ужыванне ў вінавальным склоне неадушаўлёных назоўнікаў у склонавай форме адушаўлёных: збіраў баравікоў, паставіў грузавіка;
    - няправільнае вызначэнне роду частотных скланяльных назоўнікаў: паляўнічая сабака, дзікі гусь;
    - няправільнае вызначэнне роду частотных нескланяльных назоўнікаў: светлы фак, гэтае ВНУ;
    - няправільнае ўжыванне назоўнікаў, якія маюць форму толькі адзіночнага ці толькі множнага ліку: маладыя бярэзнікі, рыбная кансерва;
    - няправільнае ўтварэнне склонавых форм, у тым ліку форм назоўнага і роднага склона множнага ліку: спыніліся каля леса, два дома;
    - скланенне нескланяльных назоўнікаў: выйгралі па пенальціях.
  - Пасля вывучэння прыметніка:
    - няправільнае ўтварэнне і ўжыванне форм ступеней параўнання якасных прыметнікаў: больш ніжэйшы, вышэй мяне;
    - утварэнне форм ступеней параўнання прыметнікаў, якія гэтых форм не маюць: самы маладзёжны, больш глухі;
    - няправільнае ўтварэнне прыналежных прыметнікаў: дзядулін падарунак, Колін веласіпед.
  - Пасля вывучэння лічэбніка:
    - няправільнае ўтварэнне склонавых форм лічэбнікаў: з двухстамі пасажырамі, каля восемдзят чалавек;
    - парушэнне спалучальнасці зборных лічэбнікаў з назоўнікамі: трое студэнтак, чацвёрта акон;
    - няправільнае ўтварэнне форм дробавых лічэбнікаў: тры пяты літра, дзве сёмых гектара.
  - Пасля вывучэння займенніка:
    - няправільнае ўтварэнне склонавых форм прыналежных займеннікаў: ягоны брат, іхняя машына;
    - няправільнае ўтварэнне склонавых форм няпэўных і адмоўных займеннікаў, ужытых з прыназоўнікамі: сустракаешся з абы-кім, да нікога не звяртаўся.
- У 7-м класе школьнікі пашыраюць веды пра марфалагічныя нормы ўжывання дзеяслова і яго асобных форм, а таксама прыслоўя.
- Пасля вывучэння дзеяслова да граматычных памылак, якія неабходна ўлічваць пры ацэньванні пісьмовых работ, далучаюцца памылкі ва ўтварэнні: а) форм розна-

спрагальных дзеясловаў: вы дадзіце; б) складанай формы прошлага часу: яна было пайшла; в) форм цяперашняга часу: мы ідзем; г) формы 1-й асобы загаднага ладу: нясе́м да нас.

У 7-м класе вучні знаёмяцца з дзеепрыметнікамі і дзеепрыслоўем, таму памылкі, зробленыя пры ўжыванні гэтых дзеяслоўных форм, улічваюцца толькі пасля разгляду адпаведных моўных тэм. Напрыклад, пасля вывучэння дзеепрыметніка на палі выносіцца памылкі, звязаныя з выкарыстаннем нехарактэрных для літаратурнай мовы форм: расмяяўшаеся дзяўчынка, будземе дом. Пасля вывучэння дзеепрыслоўя ўлічваюцца памылкі, абумоўленыя няправільным утварэннем пэўных форм (напрыклад: рашая задачу, чытая кнігу), а таксама граматычныя памылкі, выкліканыя парушэннем сінтаксічных норм у тым ліку няправільнага ўжывання дзеепрыслоўя ў сказах: Пад 'е-хаўшы да горал, з'еха хм, р выглянула сонца.

Пры вывучэнні прыслоўяў вучні павінны авалодаць уменнем правільна ўтвараць і ўжываць формы ступеней параўнання. Толькі пасля гэтага ў творчых працах улічваюцца памылкі, абумоўленыя парушэннем адпаведных норм: стала больш святлей, працаў за больш эфектыўней.

Наступная група граматычных памылак уяўляе сабой парушэнне сінтаксічных норм, якія рэгулююць граматычную сувязь слоў у словазлучэннях, правільнасць пабудовы сказаў.

Асноўная ўвага надаецца сінтаксічным нормам пры засваенні сістэматычнага курса сінтаксісу ў 8–9-х класах.

У 8-м класе вывучаюцца словазлучэнне, просты і ўскладнены сказ. У час работы над словазлучэннем у васьмікласнікаў удасканальваюцца ўменні захоўваць нормы кіравання і дапасавання, таму ў пісьмовых працах улічваюцца ўсе граматычныя памылкі, абумоўленыя парушэннем гэтых норм, напрыклад: пайсці за хлебам, хварэць грыпам, два прыгожых будынкi.

Пасля вывучэння простага сказа ў творчых працах вучняў улічваюцца памылкі, выкліканыя:

- парушэннем парадку слоў у сказе: У нашых магазінах ёсць многа тавараў для жанчын замежнай вытворчасці;
- парушэннем сувязі паміж дзейнікам і выказнікам: Усяго дванаццаць вучняў пайшлі ў музей.

Граматычныя памылкі, якія трэба выносіць на палі пасля вывучэння ўскладненага сказа, тлумачацца:

- 1) парушэннем норм пабудовы сказаў з аднароднымі членамі:
  - няправільным ужываннем парных ці паўторных злучнікаў: Сёлета рана не толькі прыляцелі буслы, але і ластаўкі;
  - парушэннем сэнсавай спалучальнасці аднароднага члена са словам, да якога ён адносіцца: Мікалай убачыў маланку і гром і зачыніў акно;
  - спалучэннем у аднародным радзе родавых і відавчых паняццяў: У пушчы водзяцца звяры, ваўкі, зубры, ласі, кабаны;
  - парушэннем граматычнай сувязі паміж аднароднымі членамі і абагульняльным словам: Учора мы сабралі шмат грыбоў: сыраежкі, баравікі, падасінавікі, лісічкі;
  - парушэннем норм кіравання слоў, аб'яднаных у аднародным радзе: Мы абяцалі і дасягнулі значнага росту зароботнай платы;
- 2) парушэннем норм пабудовы сказаў з адасобленымі членамі:

- норм ужывання дзеепрыметнікавых і дзеепрыслоўных зваротаў (вывучаліся ў 7-м класе);
- норм трывальна-часовай суаднесенасці дзеясловаў-выказнікаў і дзеепрыслоўяў: Атрымліваючы заданне, вучні хутка яго выканалі.

У 9-м класе адбываецца вывучэнне сінтаксісу складанага сказа і канструкцый з чужой мовай, у сувязі з чым вучні знаёмяцца з адпаведнымі сінтаксічнымі нормамі.

У час працы са складаназлучанымі сказамі звяртаецца ўвага на правільнае ўжыванне паўторных і парных злучнікаў.

Пасля вывучэння складаназалежнага сказа ў працах вучняў неабходна ўлічваць наступныя парушэнні сінтаксічных норм:

- няправільнае размяшчэнне даданай азначальнай часткі: Мы па кладачцы перацілі праз рачулку, якую нехта змайстраваў са старых дошак;
- няправільны выбар злучніка, злучальнага слова: Я звярнуў увагу на словы, дзгаворыцца пра павагу да бацькоў;
- ужыванне як аднародных розных відаў даданых частак: Старшакласнікі расказалі пра гульні, у якой прымалі ўдзел і што ім больш за ўсё запамнілася;
- немагаварна падзел частак складаназалежнага сказа: Падрастае малады сад. Што пасадзіў бацька некалькі гадоў назад.

Пасля вывучэння простага і ўскоснага мовы ўлічваюцца адпаведныя парушэнні сінтаксічных норм, якія часцей за ўсё абумоўлены змяшчэннем гэтых двух спосабаў перадачы чужой мовы ці ўжываннем у сказах з ускоснай мовай двух падпарадкавальных злучнікаў ці злучніка і злучальнага слова.

Такім чынам, да канца 9-га класа вучні знаёмяцца з асноўнымі граматычнымі нормамі, прадугледжанымі вучэбнай праграмай па беларускай мове, што і ўлічвацца пры працы пільмовага праца.

ЛІТАРАТУРА

1. Вучэбныя праграмы для ўстаноў агульнай сярэдняй адукацыі з беларускай і рускай мовамі навучання і выхавання. Беларуская мова. Беларуская літаратура. V–IX класы. – Мінск : Нац. ін-т адукацыі, 2017. – 116 с.

Семикова К. Н. (Мінск, Беларусь)

ДЕТАЛЬ В РОМАНЕ А. С. ПУШКИНА «ЕВГЕНИЙ ОНЕГИН»

Научн. рук. – О. Р. Хомякова, канд. филолог. наук, доц.

Деталь – это мелочи, подробности, которые несут важное значение. Без детали в художественном произведении не будут «жить» вещь, человек, останутся схемой события и отношения, окажется не проявленным смысл текста, будет неощутима динамика жизни.

Первая глава романа А. С. Пушкина «Евгений Онегин» начинается с эпиграфа: «И жить торопится и чувствовать спешит» [3]. Это строки, которые можно отнести не только к Евгению, но и к Ленскому, и к Татьяне – ко всем героям, в ком чувства не мертвы, для кого они играют роль, решают судьбу. Способность чувствовать – это признак жизни, ее движения. И раз мы наблюдаем феномен движения, можно сказать, что роман Пушкина – о жизни, ее законах, о ее смысле. Поэту важен сам дух времени, воплощенный прежде всего в истории жизни и духовных исканий его героев.

Личность Онегина (в соответствии и с его фамилией) подобна реке, в которой мы не видим начала или конца, но видим что-то между, совсем небольшую часть течения жизни героя. Рисуя образ своего героя, Пушкин подробно рассказывает о среде, в ко-